

Recenzja
pracy doktorskiej mgr Arkadiusza Janiaka:
Rozwój lekkoatletyki na ziemi kaliskiej w latach 1919-2008
(promotor dr hab. prof. URz. Stanisław Zaborniak)

W historiografii kultury fizycznej występuje wiele publikacji dotyczących dziejów poszczególnych dyscyplin sportu. Należą do nich opracowania poświęcone historii lekkoatletyki w ujęciu ogólnopolskim, makroregionalnym, lokalnym i instytucjonalnym. Odkrywają przed czytelnikiem nieznane fakty i wydarzenia, składające się na proces rozwoju „królowej sportu” na przestrzeni wielu dekad. Wpisują się w ogólny obraz kultury fizycznej w Polsce w poszczególnych etapach jej rozwoju.

Z zainteresowaniem należy zatem przyjąć inicjatywę mgr Arkadiusza Janiaka – nauczyciela akademickiego, wybitnego lekkoatlety i znawcy tej dyscypliny, który podjął próbę ukazania rozwoju historycznego lekkoatletyki na ziemi kaliskiej w latach 1919-2008. Region należy do pierwszych, obok Galicji, mateczników „królowej sportu”, stąd projekt autora pracy można ocenić pozytywnie. W efekcie powstała praca, która pod względem zasięgu terytorialnego, ram chronologicznych oraz wartości merytorycznej spełnia wymogi rozprawy doktorskiej z zakresu historii kultury fizycznej.

Przedłożona do recenzji rozprawa stanowi obszerne studium genezy i dziejów lekkoatletyki, liczące ogółem 341 stron, w tym 285 s. tekstu, 17 s. aneksów, 18 s. zestawienia bibliograficznego oraz 19 s. indeksów i wykazów. Tekst ilustruje 19 fotografii i 2 mapy oraz 15 tabel zawierających głównie zestawienia wyników, wykazy laureatów plebiscytów oraz listę klubów lekkoatletycznych. Praca jest kompletna i pod względem edytorskim nie budzi istotnych zastrzeżeń.

Praca posiada prawidłowo sformułowany tytuł. Nie budzi on zastrzeżeń pod względem merytorycznym (Rozwój lekkoatletyki) i terytorialnym (na ziemi kaliskiej). Nasuwa się jednak uwaga dotycząca ram chronologicznych. Dlaczego cezurę początkową stanowi rok 1919, podczas gdy pionierzy tej dyscypliny na ziemi kaliskiej aktywnie działali już przed wybuchem I wojny światowej i tworzyli podwaliny rozwoju lekkoatletyki w późniejszym okresie. Zwykle początki każdej dyscypliny lokujemy przy genezie pierwszych stowarzyszeń i pionierskich zawodach.

W ocenie recenzenta dysertacja bazuje na szerokiej podstawie bibliograficznej. Autor wykorzystał wszystkie dostępne materiały źródłowe zdeponowane w Polsce. Należą do nich zbiory: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwów Państwowych: w Kaliszu, w Łodzi i w Poznaniu oraz Archiwum Urzędu Miejskiego w Kaliszu, które poddano kwerendzie i naukowej krytyce. Ponadto autor analizował zbiory przechowywane w Składnicach Akt: Zarządu Wojewódzkiego TKKF w Kaliszu, Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe w Kaliszu oraz Biblioteki Głównej w Kaliszu. W pracy wykorzystano także źródła drukowane, w tym 8 druków urzędowych oraz prasę i czasopisma (ogółem 35 tytułów). Źródła prasowe zasługują na podkreślenie pod względem ich objętości i merytorycznej zawartości. Uzupełnieniem źródeł są relacje zasłużonych działaczy, trenerów i zawodników.

Drugą część bibliografii stanowi piśmiennictwo, usytuowane w porządku rzeczowym. Praca opiera się na obszernej i zróżnicowanej literaturze. Autor wykorzystał łącznie 77 prac zwartych, 87 artykułów oraz 15 publikacji okolicznościowych. W tej grupie brakuje opracowań zagranicznych – być może w literaturze obcojęzycznej występują teksty poruszające problematykę rozwoju lekkoatletyki w Kaliskiem. Uwaga ta dotyczy zwłaszcza okresu zaborów, gdy region wchodził w skład Niemiec, Rosji i ukazywała się prasa niemieckojęzyczna i rosyjskojęzyczna.

Jak we wstępie trafnie autor określił, praca posiada układ mieszany, nadrzędnie problemowy a w poszczególnych częściach chronologiczny. Pozwoliło to przejrzysto ukazać wszystkie aspekty rozwoju lekkoatletyki na ziemi kaliskiej w uwarunkowaniach wewnętrznych (organizacja, kadra, baza) i zewnętrznych (społeczno-politycznych, ekonomicznych, kulturowych), zarówno regionalnych, jak i ogólnopolskich. Taka konstrukcja występuje w większości opracowań kreślących dzieje dyscyplin sportowych w skali lokalnej, ogólnopolskiej i globalnej. Pozwala przejrzysto i w należyтым porządku ukazać genezę i rozwój danej dziedziny sportu.

W proporcjach pomiędzy poszczególnymi częściami zostały zachowane odpowiednie parametry. Autor wprowadził jednak niektóre podrozdziały, aby lakonicznie stwierdzić, że w tym zakresie nie prowadzono żadnej działalności. Był to zbędny zabieg i ewentualnie należało o tym wspomnieć we wstępie. Dotyczy to podrozdziału I/5 i IV/4. Dyskusyjną pozostaje natomiast sprawa omówienia w pracy biegów na orientację s.242-245, bez wyjaśnienia tego kroku. Czy tak można postąpić w odniesieniu do autonomicznej dyscypliny? Jak zatem potraktować inne dziedziny sportu, gdzie występuje bieg, np. triathlon, pięciobój nowoczesny, dyscypliny ekstremalne?

Istotnym atutem pracy pozostają trafne oceny omawianych zagadnień i szerokie tło złożonych uwarunkowań rozwoju tej dyscypliny w Kaliskiem. Autor w syntetyczny sposób ukazał wszystkie aspekty działalności w obrębie lekkoatletyki w tej części kraju: organizacyjne, kadrowe, bazowe, szkoleniowe i sportowe. Godne podkreślenia są obszerne zestawienia wyników w imprezach różnej rangi – lokalnych, ogólnopolskich i międzynarodowych.

Pomimo prawidłowo zastosowanego układu w pracy występują określone usterki, na które z pozycji recenzenta pragnę zwrócić uwagę. Do ogólnych zaliczam liczne powtórzenia, które z powodzeniem można było wyeliminować. Najczęściej spotykamy wielokrotne przywoływanie tych samych faktów, m.in. faktu istnienia województwa kaliskiego w latach 1975-1998, który często pojawia się w pracy, a na s.173 nawet dwukrotnie. Inną odmianą powtórzeń są bardzo długie ogólne wprowadzenia do danego tematu, ukazujące jego rozwój w skali kraju, powielające znane, wielokrotnie publikowane fakty. Dotyczy to rozdziału II (s.42-46, 53-57); podrozdziały: *Lekkoatletyka w szkolnych programach wychowania fizycznego*; *Stowarzyszenia i organizacje młodzieżowe na polu rozwoju lekkoatletyki*; *Lekkoatletyka w czasie I wojny światowej*.

Trudnym do zrozumienia błędem pozostaje brak spójności między tytułami niektórych rozdziałów w warstwie chronologicznej a narracją, która często wybiega poza ramy czasowe danej części pracy. Autor czyni to w każdą stronę, z równą konsekwencją przekraczając cezury początkowe i końcowe poszczególnych podrozdziałów. Dotyczy to następujących części: rozdziału I/5 – s.31-34, rozdziału V/2 – s.128-129, rozdziału V/3 – s.131-144, 145, 147-148, 158-162, 165-170 rozdziału VI/1 – s.173-175, rozdziału VI/3 – s.181-182, rozdziału VI/4 – s.184-189, 190-193, 195-196, 199-201, 204, rozdziału VI/6 – s.205-209, 213-218, 220-221, 225-229, 233-234. Taka narracja sprzyja powstawaniu zasygnalizowanych wcześniej powtórzeń poprzez przywoływanie wciąż tych samych faktów, dotyczących m.in. początków tej dyscypliny, działalności Sokoła, Wojewódzkiej Federacji Sportu, Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki.

Nie można zgodzić się z autorem na stosowanie czasu teraźniejszego w niektórych fragmentach opisu. Występują również określenia ahistoryczne: „obecnie”, „ostatnio”, które wraz z upływem czasu będą coraz bardziej razić czytelnika podczas lektury tej interesującej pracy. Sygnalizowane uchybienia zawiera tekst na stronach: 130, 133, 173, 178, 255, 266, 269-273, 283-285. Analizę tekstu utrudniają również krótkie akapity, najczęściej jednozdaniowe, dwuzdaniowe, liczące zaledwie 3-4 wiersze. Stanowią pewną manierę autora, od której do samego końca nie mógł się uwolnić. Znajdujemy je na następujących licznych

stronach: 7-9, 12, 14-16, 19-20, 22, 24, 27, 30, 32, 36, 38, 40-41, 50-53, 55, 62-63, 65-66, 71, 74, 78, 80-81, 85, 93-94, 96-97, 100-101, 106, 108, 110-112, 114-116, 118-121, 123-124, 126-127, 129-130, 132-134, 136, 138-142, 144-147, 149-151, 154-157, 159-160, 162-164, 170-178, 181-184, 204-205, 212-214, 216, 219-222, 224, 226-227, 230-236, 238-248, 253, 255-257, 259-261, 263, 267, 271-272.

Analiza poszczególnych części pracy skłania do pozytywnej oceny. Wstęp posiada charakter metodologicznego wprowadzenia i został skomponowany prawidłowo. Zdaniem recenzenta jedynie dość długie cytaty na s.9-10 powinny znaleźć się w przypisach gdyż są informacjami szczegółowymi. Autor scharakteryzował stan piśmiennictwa, ocenił wykorzystaną bazę źródłową, przedstawił metodę badawczą oraz konstrukcję i zawartość poszczególnych części. Nie pokusił się niestety o sformułowanie celu pracy – istotnego elementu każdej części wstępnej, odnoszącego się do istoty wszystkich badań naukowych. Do wstępu zakradł się także błąd w zapisie lat istnienia woj. kaliskiego (1975-1988, s.12), powtórzony potem na s.212.

W kolejnej części zostały omówione podstawy administracyjno-demograficzne, strukturalne w obrębie sportu oraz programowe rozwoju lekkoatletyki w odniesieniu do ziemi kaliskiej (rozdział I). Rozdział II omawia początki tej dyscypliny w układzie instytucjonalnym do zakończenia I wojny światowej. W następnym rozdziale autor ukazał podstawy organizacyjno-finansowe, kadrowe i materialne rozwoju lekkoatletyki w regionie kaliskim w latach 1919-2008. Lekkoatletyka na ziemi kaliskiej w okresie międzywojennym XX wieku oraz podczas II wojny światowej została ukazana w rozdziale IV. Kolejny etap rozwoju „królowej sportu” w Kaliskiem w okresie Polski Ludowej (1945-1989) autor przedstawił w rozdziale V. Ostatni VI rozdział prezentuje lekkoatletykę na ziemi kaliskiej w latach 1990-2008.

Pracę wieńczy zakończenie o charakterze wartościującego podsumowania, w którym zostały ocenione wszystkie etapy i fazy rozwoju tytułowej dyscypliny w regionie kaliskim. W dalszej części znajduje się aneks, zawierający interesujące noty biograficzne najwybitniejszych zawodników, trenerów i działaczy na omawianym terenie. Po załącznikach znajdujemy obszerną, bardzo dobrze zestawioną bibliografię, która pozytywnie świadczy o podstawie źródłowej dysertacji. W końcowej części pracy zamieszczono niezbędne indeksy i wykazy: nazwisk, miejscowości, map, tabel, fotografii, skrótów, ułatwiające czytelnikowi analizę obszernego, liczącego 341 stron tekstu. Na końcu autor umieścił streszczenie w języku angielskim, przydatne zagranicznemu czytelnikowi.

Na tle lektury pracy mgr A. Janiaka nasuwają się pewne uwagi szczegółowe. W podrozdziale o podstawach finansowych (1919-2008) brakuje danych liczbowych, natomiast w podrozdziale o bazie sportowej pojawiają się także informacje o wynikach (s.80), w tym miejscu zbędne. Podrozdział IV/2 posiada wadliwy tytuł: *Lekkoatletyka w działalności organizacji i stowarzyszeń sportowych prowadzących działalność na ziemi kaliskiej w latach 1919-1939*. Zapis „prowadzących działalność” można z powodzeniem opuścić. Do tytułu podrozdziału IV/1 należy włączyć słowo „rozwój” (*Powstanie i rozwój na ziemi kaliskiej struktur Polskiego Związku Lekkiej Atletyki*), aby odzwierciedlał treść tego wartościowego fragmentu pracy (s.81-93).

W kolejnych częściach rozdziału IV brakuje informacji o działalności lekkoatletycznej w Kaliskiem. Dotyczy to opisu następujących organizacji: Związek Strzelecki „Strzelec” – s.96-98, Związek Młodzieży Chrześcijańskiej Polska YMCA, Związek Harcerstwa Polskiego – s.98-100 (tylko 2 zdania), Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego – s.100-102, Związek Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych – s.104-106. Na s.114 widnieje błędna data – rok 1958 – powstania Szkolnego Związku Sportowego. Na s.278 proponuję zastąpić słowo „olimpiada” określeniem „igrzyska olimpijskie”.

W zakończeniu, zbyt ogólnym w pierwszej części (s.274-277) brakuje odniesienia do ziemi kaliskiej – wzmiankowane są tylko stadiony w Kaliszu i w Kępnie. W Bibliografii Archiwum Akt Nowych i zespoły akt pokazano łącznie, bez stosownego wydzielenia tego ważnego archiwum – s.303, jak poniżej Autor uczynił w odniesieniu do archiwów terenowych. Należało także zaznaczyć wszystkie prace pod redakcją gdyż w obecnym zapisie niektóre prezentują się jako autorskie (s.309). Wspólnie, bez wydzielonych podgrup zostały zestawione artykuły naukowe i artykuły prasowe (s.312-316).

Na osobną wzmiankę zasługują przypisy, znajdujące się u dołu każdej strony, opatrzone numeracją ciągłą; ostatni pod pozycją – 360 na s.270. Dominują przypisy dokumentacyjne, bardzo rzadko występują odnośniki rzeczowe, brakuje dyskusji i polemiki. Aprobując większość przypisów pragnę zwrócić uwagę na brak stron w niektórych cytowanych pracach i dokumentach archiwalnych (bez podania braku paginacji). Należy też zasygnalizować brak nazwisk przy tekstach prasowych, zastąpione inicjałami, które to nazwiska ewentualnie warto odtworzyć. W pracy występują obszerne fragmenty, które nie zostały opatrzone przypisami, chociaż autor podaje wiele faktów z okresu kilkudziesięciu lat, np. s.154-157, 164-173, 185-203, 254-256, 271-273. Należało podać przynajmniej ogólny odnośnik do poszczególnych zagadnień.

W pracy występują puste kartki (ogółem 9), co zapewne wynikało z edytorskiego pośpiechu i można je łatwo usunąć gdyż mogą wywołać konsternację u czytelnika. Symbolicznie możemy stwierdzić, że inny rodzaj białej karty stanowi tragiczne wydarzenie z dnia 27 i 28.12.1980 roku w masywie Pilska, gdy podczas załamania pogody na treningu wysokogórskim tragicznie zmarło trzech lekkoatletów „Calisii”. Można ten fakt ewentualnie pominąć w pracy o zasięgu tematycznym ogólnopolskim, natomiast w rozprawie o „królowej sportu” w Kaliskiem wypadało o tym wspomnieć, z faktograficznego i historycznego obowiązku, choćby w skromnym przypisie w imię rzetelności i pamięci (tak jak pamiętamy tragedię J. Kusocińskiego, J. Barana-Bilewskiego, J. Noji, W. Komara, T. Ślusarskiego i innych, także mniej znanych lekkoatletów).

W podsumowaniu należy stwierdzić, że opinia końcowa o pracy jest pozytywna. Wprawdzie autor nie uchronił się od pewnych, zasygnalizowanych niedoskonałości, lecz w znaczącym stopniu wynikają one z pośpiechu na ostatnim etapie redagowania dysertacji. Stosunkowo łatwo w tekście przygotowanym do druku można te usterki poprawić. Ze względu na walory merytoryczne i wkład w poznanie rozwoju lekkoatletyki w Polsce, zgodnie z obowiązującymi przepisami w tym zakresie, aprobuję wniosek o dopuszczenie mgr Arkadiusza Janiaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. prof. AWF Poznań Tomasz Jurek

Gorzów Wlkp. 30.10.2011 r.